

Studijní materiál k výstavě

BONJOUR MONSIEUR GAUGUIN

Čeští umělci v Bretani
1850—1950

16. 11. 2018 — 17. 3. 2019

Obsah

- 1 O výstavě
- 2 Historie a tradice Bretaně
- 3 Paul Gauguin a pontavenská škola
- 4 Čeští umělci v Bretani
- 5 Aktivity inspirované výstavou
- 6 Literatura a další zdroje informací

NGP

Mapa Bretaně

1 O výstavě

Výstava, která byla připravena ve spolupráci s Musée départemental breton v Quimper, rozvíjí badatelské téma česko-francouzských vztahů a vůbec poprvé mapuje přítomnost českých umělců v Bretani v letech 1850–1950. První z nich objevili tamní pobřeží, rozmanitost krojů a bohatství lidových zvyků ještě předtím, než se Bretaň stala známou díky takzvané pontavenské škole a modernisticky orientovaným umělcům, jako byl Paul Gauguin. Právě jeho obraz *Bonjour, Monsieur Gauguin* namalovaný v bretaňské vesničce Le Pouldu se symbolicky promítl do názvu této výstavy. Naleznete jej ve 2. patře Paláce Kinských označeném 1850–1900, kde výstava začíná představením nejzápadnější části Francie prostřednictvím plakátů, pohlednic a lidové kultury a pokračuje obrazy francouzských a českých mistrů 19. století. Díla umělců 20. století jsou instalována v 1. patře označeném 1900–1950, v jehož závěru se nachází interaktivní studio.

***„Jako krajina, jako příroda má pro mne větší cenu
Bretaň, před všemi ostatními zeměmi, které jsem kdy
viděl. Nemyslím, že bych někdy mohl najít a spatřit něco
krásnějšího, nebo lépe řečeno něco, co bych mohl více
milovat, co by více odpovídalo mému vnitřnímu já.“***

Jan Zrzavý

▲ Jan Zrzavý, *Přístav v Bretani (Ploumanac'h)*
1930, olej, plátno, 60,5 × 92,5 cm, Národní galerie Praha

2 Historie a tradice Bretaně

Historie

Tři sta kilometrů dlouhý poloostrov získal své první jméno – Armorika – z keltského slova *mor* neboli moře. Keltové se v Bretani usídlili asi pět set let př. n. l., ale již ve třetím tisíciletí př. n. l. zde existovala megalitická kultura, která po sobě zanechala nejstarší architektonická díla, jako jsou například kamenné řady menhirů a dolmenů v Carnacu. Za vlády Julia Caesara přešla Armorika pod správu Říma a teprve mezi 5. a 7. stoletím se z britských ostrovů začali na poloostrov stěhovat Bretonci, díky nimž region získal svůj dnešní název, a bylo zde šířeno křesťanství. Kontaktem Bretonců a původního, galsky hovořícího obyvatelstva vznikl navíc originální jazyk, bretonština. Ve středověku si bretaňští vévodové udržovali nezávislost a během válek se přidávali na stranu Angličanů i Francouzů. Teprve na přelomu 15. a 16. století se Bretaň stala jednou z francouzských provincií.

„Žiju jako ve snu, něco tak krásného jako Bretaň si nikdo nemůže vymyslet, kdo tu zemi druidů a dubů, korigánů a menhirů vlastníma očima nespátřil.“

Julius Zeyer, Pont-Aven 1889

Tradice

V souvislosti s keltománií, která vypukla na konci 18. a na začátku 19. století, došlo k znovuobjevení bretaňské kultury. Právě originalitu zvyků, krojů i jazyka zaujala jak sběratele lidových tradic a folkloristy, tak literáty a malíře. Díky relativní izolaci zdejšího kraje zůstali obyvatelé mnohem déle věrní tradičním oděvům, jejichž rozmanitost bylo možné pozorovat u příležitosti trhů nebo tzv. *pardonů*, každoročních svátků či poutí. Určitou osobitost bychom našli také v bretaňské kuchyni, která je dodnes proslulá výrobou palačinek nazývaných *crêpes* (dle receptury a oblasti případně *galettes*) nebo cidru (*cidre*, čti *sídr*), nápoje, který se připravuje dlouhým zráním čerstvého jablečného moštu.

▲ Jaroslav Čermák, *Život na pobřeží u Roscoffu*

po 1869, olej, plátno, 78 × 164 cm, Národní galerie Praha

Námětem Čermákova díla se stali rybáři, kteří se kromě klasického rybolovu živili sbíráním mořských řas. Přestože obraz zůstal nedokončený, jsou na něm dobře rozeznatelné dlouhé tyče opatřené háky, jimiž se chalupy nabíraly a speciální kapuce (bretaňsky *kalaboussen*), které muži nosili při práci na severním okraji finistèrského pobřeží.

3 Paul Gauguin a pontavenská škola

Městečko Pont-Aven, ležící na okraji řeky Aven nedaleko pobřeží Atlantiku, se v druhé polovině 19. století stalo vyhledávanou malířskou kolonií. Paul Gauguin navázal na americké umělce, kteří místo objevili, a při své první cestě do Bretaně v červenci 1886 se ubytoval v pensionu Gloanec. Od roku 1889 však dával přednost spíše klidnějšímu Le Pouldu, kde pobýval v hostinci Marie Henry. V jeho dílech z této doby můžeme pozorovat záměrné zjednodušení a postupné nahrazení impresionistického rukopisu barevnými plochami, které jsou ohraničené tmavými konturami. Tento styl nazývaný dnes syntetismus nebo cloisonismus byl mimo jiné ovlivněn tradičním bretaňským uměním, na němž mnozí autoři oceňovali jeho „primitivní“ a „syrový“ výraz. K pontavenské škole patřili jak malíři pracující podobným způsobem jako Gauguin (Émile Bernard, Paul Sérusier ad.), tak autoři vycházející z impresionismu nebo uchováající si svůj osobitý styl (Henri Delavallée, Gustave Loiseau ad.).

◀ **Paul Gauguin, *Bonjour, Monsieur Gauguin***
1889, olej, plátno, 92,5 × 74 cm, Národní galerie Praha

*Chef-d'oeuvre Národní galerie Praha je propracovanější verzí obrazu, který Gauguin namaloval na podzim 1889 pro výzdobu hostince Marie Henry v Le Pouldu. Parafrazoval v něm ikonické dílo Gustava Courbeta *Bonjour, Monsieur Courbet*, které obdivoval společně s Vincentem van Goghem při návštěvě Musée Fabre v Montpellier v prosinci 1888. Gauguinův obraz zakoupil československý stát v roce 1937 od známého pařížského galeristy Paula Rosenberga u příležitosti výstavy francouzského umění *Od Maneta po dnešek*, kterou pořádal SVU Mánes.*

▶ **Paul Sérusier, *Mladá Bretonka se džbánem***
1892, olej, plátno, 92,5 × 73,5 cm,
Musée des beaux-arts, Quimper

4 Čeští umělci

První čeští umělci pobývali v Bretani dávno předtím, než se stala atraktivní pro jejich modernisticky orientované kolegy, jako byl například Paul Gauguin. Teprve později se někteří vydali ve stopách svých slavných předchůdců, ale šlo spíše o prvotní impuls, protože podněty pro svá díla hledali zcela nezávisle na osvědčených uměleckých centrech. Bretaň je přitahovala svou drsnou krásou, divokými živly, prostotou svých obyvatel a výjimečnou, až mystickou atmosférou. Jejich nejoblíbenějším námětem se stalo moře ve všech svých podobách – dramatické vlnobití, útesy na pobřeží, klidné pláže i pohupující se bárky na hladině. Starší generaci zaujali také interiéry bretaňských chalup, ale častěji naši malíři věnovali pozornost obyvatelům venkova a přístavních městeček. Zcela jiné aspekty – archetypy, fragmenty přírody, legendy, vzpomínky – se promítly do tvorby nejmladších autorů, což souvisí s proměnou stylu, který se v průběhu století posunul od realismu až k surrealismu.

◀ **Alfons Mucha, *Paul Gauguin hraje na Muchovo harmonium, Rue de la Grande Chaumière***
(1893), fotografie, Mucha Trust

▼ **Jindřich Heisler, *André Breton, Toyen, Benjamin Péret na Île de Sein***
1948, fotografie, soukromý archiv, Paříž

◀ **Toyen na Île de Sein**
1948, fotografie, soukromý archiv, Paříž

Jaroslav Čermák (1830–1878)

Posledních devět let svého života Čermák pravidelně pobýval v Bretani, kde si za svůj druhý domov zvolil přístavní městečko Roscoff. Ačkoli je jeho jméno nejčastěji skloňováno v souvislosti s neoromantickými výjevy z Hercegoviny a Černé Hory, bretaňské motivy naopak ukazují druhou, ale neméně zajímavou polohu jeho tvorby, kterou můžeme spojit s francouzským realismem.

Václav Brožík (1851–1901)

Proslavil se rozměrnými plátny s historickými náměty a účastí na výzdobě Národního divadla v Praze, ale během léta odjížděl ze svého pařížského ateliéru a věnoval se žánrové malbě. V Bretani vytvořil řadu obrazů zachycující krávy na pastvě, venkovany při práci i odpočinku nebo roztomilé děti.

Alfons Mucha (1860–1939)

Zájem o Bretaň v Muchovi vzbudil pravděpodobně Paul Gauguin, který v roce 1893 přijal pohostinství jeho pařížského ateliéru. V letech 1896–1903 navíc spolupracoval s firmou Lefèvre-Utile sídlící v Nantes, pro kterou navrhoval plakáty, kalendáře a obaly na sušenky. Jedinečnost jeho tvorby však spočívá v tom, že jako první převedl ornamentiku z bretaňských krojů do grafiky a využil tak tradiční bretaňské motivy pro secesi.

František Kupka (1871–1957)

Když se na konci 19. století trvale usadil v Paříži, začal pravidelně jezdit do Bretaně, na niž oceňoval především její živelnost a opuštěnost. V několika dílech spojil energii vodního živlu s ženskou smyslností, ale vytvořil také řadu kreseb zachycujících pouze tamní krajinu. Těmto námětům se Kupka však věnoval ještě předtím, než se přiklonil k abstrakci.

◀ **Václav Brožík, *Děti v lese***
(1891), olej, plátno, 125 × 165 cm, Galerie Kodl

▼ **František Kupka, *Vlna***
1902, olej, plátno, 100 × 145 cm,
Galerie výtvarného umění v Ostravě

◀ **Jaroslav Čermák, *Vzpomínka na Roscoff***
(1873), olej, plátno, 117,5 × 160,5 cm, Národní galerie Praha

Vojtěch Preissig (1873–1944)

V roce 1897 přijel do Paříže studovat grafické techniky a zpočátku si přivydělával kreslením pro různé časopisy. Pro satirický ilustrovaný týdeník *L'Assiette au beurre* vytvořil cyklus *Le Paysan (Venkovan)*, v němž parodoval obyvatele Bretaně. Přestože k publikování nakonec nedošlo, Preissig na kresbách zobrazil Bretonce jako primitivní sedláky, tedy tak, jak na ně pohlížel zbytek Francie. Inspiraci našel pravděpodobně u Émila Bernarda, jehož album *Les Bretonneries* má kromě námětu podobné kompoziční i výtvarné řešení (syntetismus).

Tavík František Šimon (1877–1942)

Bretaňské motivy se v jeho tvorbě objevují v letech 1909–1913, kdy žil v Paříži, a později ještě ve dvacátých letech. Kromě turisticky oblíbeného pobřeží jej zaujali tradičně žijící obyvatelé ve vnitrozemí (trhovci, prodavačky ryb) a uličky starobylých městeček. Většinou tyto náměty zpracovával grafickými technikami, leptem a akvatintou.

Jan Zrzavý (1890–1977)

Poprvé se do Bretaně podíval v roce 1925 a od té doby se tam pravidelně vracel. Mezi jeho oblíbená místa patřil přístav Camaret, ostrov Île de Sein, starobylé městečko svatého Ronana Locronan a severní kamenité pobřeží. Postupně si vytvořil škálu znaků, jimiž zobrazoval příznačné prvky bretaňské krajiny – čluny, domky, hráze, políčka. Zatímco zpočátku svá díla maloval spíše v tlumených tónech, později začal používat výrazné a kontrastní barvy.

Toyen (1902–1980)

V létě 1948 cestovala společně s André Bretonem, Elisou Bretonovou, Benjaminem Péretem a Jindřichem Heislerem na ostrov Île de Sein a později navštívila také jiné místa. Přestože v Bretani prokazatelně pobývala až koncem čtyřicátých, v její tvorbě se evokace tamní krajiny objevily již dříve. Ve svých dílech pracovala s fragmenty přírody, živly a tamními legendami, nicméně celkové pojetí umožňuje řadu interpretací a skrývá mnoho významových rovin.

◀ Toyen, *Všechny živly*

1950, olej, plátno, 70 × 106 cm, soukromá sbírka

▼ Vojtěch Preissig, *Kresba k cyklu Le Paysan*

(1902), akvarel na podtisku, karton, 27,5 × 22,6 cm, Národní galerie Praha

◀ Jan Zrzavý, *Hráz na Île de Sein*

1935, olej, plátno, 74 × 100,5 cm, Národní galerie Praha

5 Témata inspirovaná výstavou

Následující náměty mohou sloužit jako inspirace k aktivitám na výstavě nebo jako návazné aktivity ve škole. Ve výstavě je vytvořeno interaktivní studio, které je možné využít pro tvořivou činnost a studium.

„Nemáme moře. Je to vina, že je hledám? A že je nalézám tam, kde je českému duchu nejbližší, ne chmurné a kalné moře severské nebo příliš smavé a sladké moře jihu, ale čisté a zelené, stále v nitru životem dmoucí se moře dumavé, jakoby slovanské Bretaně [...]. Její obyvatelstvo svým typem, řečí a duchem je velmi odlišné a nám bližší než ostatní Francouzi. Všichni Češi milují Bretaň a cítí se v ní doma – je to snad keltská krev původních obyvatelů Čech, proudící v našich žilách?“

Jan Zrzavý

Bretaň inspirativní...

Hledejte různorodé motivy a náměty. Vyberte si díla/obrazy, které vás nejvíce oslovují. Vyfoťte si obrazy mobilem, zaměřte se na detaily či celek, podle toho, co vás zaujalo.

Co si fotografujete, zaznamenáváte, z vašich cest vy?

Jaká místa jsou pro vás inspirativní? Kam se rádi vracíte a proč?

◀ **Jan Zrzavý, Kostel v Camaretu**
1927, olej, plátno, 103 × 78 cm, Národní galerie Praha

▼ **František Gross, Přístav (Bretaň)**
1946, olej, plátno, 50 × 35 cm,
soukromá sbírka, Praha

5

Kde se stýká moře s nebem...

Na otevřeném moři je často patrné, jak ovlivňuje nebe barvu vodní hladiny.

Sledujte jaké barvy moře zachytili umělci.

Zkuste vyhledat detaily z uvedených obrazů.

Vytvořte si rámeček, kruhový výřez a sledujte vodní hladiny ve svém okolí.

Jejich detaily vyfotografujte nebo zakreslete pastelem.

◀ **Rudolf Krelička, *Odpočívající bárky***

1931, olej, plátno, 64,5 × 91,5 cm, Národní galerie Praha

▶ **Otakar Lebeda, *Z francouzského pobřeží***

1899, olej, plátno, 66 × 97 cm,

Galerie Středočeského kraje, Kutná Hora

▲ **Jaroslav Honzík, *Koně na pobřeží***

1902–1908, olej, plátno, 63,5 × 99 cm,

Národní galerie Praha

◀ **František Kupka, *Vlna***

1902–1903, akvarel, kvaš, lepenka,

40,8 × 50,2 cm, Národní galerie Praha

6 Literatura a další zdroje informací

Rozhovor s kurátorkami výstavy

<https://vltava.rozhlas.cz/o-vystave-bonjour-monsieur-gauguin-cesti-umelci-v-bretani-1850-1950-7683150>

Video o obrazu Bonjour Monsieur Gauguin

<https://www.youtube.com/watch?v=FxdEPG6oUeE>

Odkaz na obraz Bonjour Monsieur Coubert

<http://www.moissey.com/Courbe11.htm>

Reportáž o výstavě z ČT

<https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1197265-paul-gauguin-bonjour-monsieur-gauguin>

Literatura

Naděžda Blažíčková-Horová, **Václav Brožík (1851–1901)**, Praha 2003.

Kristýna Brožová, **Hippolyt Soběslav Pinkas**, Hluboká nad Vltavou – Řevnice 2016.

André Cariou, **Gauguin et l'École de Pont-Aven**, Paris 2015.

Vratislav Černý – František Viktor Mokry – Vojtěch Náprstek,

Život a dílo Jaroslava Čermáka, Praha 1930.

František Gross, **František Gross**, Praha 1969.

Veronika Hulíková, **Otakar Lebeda (1877–1901)**, Praha 2009.

Šárka Leubnerová, **Wilhelm Riedel (1832–1876)**, Praha 2008.

Jiří Mucha, **Alfons Mucha**, Praha 1994.

Jana Orliková – Karel Srp, **Jan Zrzavý**, Praha 2003.

Eva Petrová, **František Gross**, Praha 2004.

Tomáš Pospiszył – Vanda Skálová, **Alén Diviš 1900–1956**, Praha 2005.

Anna Pravdová (ed.), Bonjour, Monsieur Gauguin. **Čeští umělci v Bretani 1850–1950**,

Praha 2017.

Anna Pravdová, **Mně z toho nesmí zmizet člověk, Jan Křížek (1919–1985)**, Praha 2012.

Karel Srp, **Toyen**, Praha 2000.

Karel Srp, **Rudolf Kremlíčka**, Praha 2006.

Tiráž

Datum konání: 16. 11. 2018 – 17. 3. 2019

Místo konání: Palác Kinských

Kurátorky: Anna Pravdová, Kristýna Hochmuth

Odborná spolupráce: Philippe Le Stum

Autorky studijních materiálů: Kristýna Hochmuth, Barbora Škaloudová

Grafika studijních materiálů: Studio Breisky

Výstavu připravila Národní galerie Praha ve spolupráci s Musée départemental breton

Objednávky programů k výstavě: vzdelavani@ngprague.cz